

AT TAGE ORDET

ONKELHUMOR OG OPLÆSTE VERS

Der er ikke meget i tilværelsen, der for alvor giver sig selv, især ikke for en 14-årig. Hvad har man lov til? Hvad har man pligt til? Og hvorfor har man valgt at lægge en højtidelighed, der sætter ens identitet i centrum, lige på det tidspunkt, hvor ens identitet mister sit centrum?

Jeg brugte nok nogle andre ord, da jeg i foråret 1987 med nogen skepsis så frem mod min konfirmation, men de rammer følelsen, sådan cirka. Det var især ideen om konfirmandens tale, jeg fandt tåbelig. ”Du kan bare rejse dig op og sige tak”, sagde min mor, men det var jo noget sludder. Aldrig var nogen sluppet af sted med at holde en tale på et ord. ”Eller skrive en sang”, foreslog min far. Tak, men nej tak. Måske fordi en tale var for voksen og en sang for barnlig, endte jeg med en kombination: oplæste vers. Ikke et øje var tørt, siger man, men man glemmer at tilføje, at tårer kan komme af andet end empati.

Der er heller ikke meget i en bog, der for alvor giver sig selv, især ikke hvis man prøver at formidle viden. Hvad vil man gerne sige? Hvordan siger man det bedst muligt? Jeg har for nylig siddet med netop den slags tanker for at skrive denne Tænkepause.

Tænk, hvis resten af Tænkepausen bestod af sætninger som den her: Talekunstens essentielle dilemma, som allerede græcitetens nybrud blotlagde i den kendte dialektik mellem *phrónesis* og *eunoia*, har i form af en enten dikotomisk eller komplementær udlægning af spændingsfeltet mellem epistemologisk tyngde og affektbaseret tilpasningsevne bevaret sin aktualitet.

Bare rolig, jeg skal nok holde mig fra at skrive sådan, for det passer ikke ind i en Tænkepause. Sætningen er for knudret, og ordvalget for teknisk. I en Tænkepause er det bedre at formulere samme pointe sådan her: **En taler eller forfatter skal sørge for at finde balancen mellem egen viden og hensynet til publikum.** Jeg ved, at den formulering er bedre, fordi forlagets forfatterguide til Tænkepauser-serien har fortalt mig det.

På dens seks tætskrevne sider kan jeg læse, at ”abstrakte indledninger får læseren til at miste interessen”. Og at forlagets redaktør i redaktionsprocessen hjælper forfatteren ”til at fastholde en gennemgående stil, der er tilpasset såvel intentionen med bogen som dens målgruppe”, og den hjælp får jeg, forstås det, helt uden at jeg behøver bede om den.

”Der må godt være sådan lidt onkelhumor over det”, sagde redaktøren ved vores indledende møde. ”*Dont tempt me, Frodo!*”, udbrød jeg med min bedste Gandalf-efterligning. ”Høhø”, svarede redaktøren, ”det er lige sådan noget, der gerne må være plads til”. ”Men det er jo ikke alle onkler, man kan holde ud ret længe?”. ”Høhø”, svarede redaktøren igen.

Hver gang vi henvender os til et andet menneske, overvejer vi, hvordan vi gør det mest hensigtsmæssigt. Vores tilpasning sker som regel helt automatisk – som i ”Undskyld, er det her sæde optaget?” eller ”Nu spænder I fandeme hjelmen, hvis I vil vinde den her fodboldkamp!”.

Men når en 14-årig knægt skal holde en konfirmationstale, en opmærksomhedssøgende forsker gerne vil skrive en bog i en populær bogserie, eller en politiker prøver at få folk til at stemme på sig, så bliver de bevidste om, at det gør en forskel, hvordan vi bruger sprog til at påvirke andre mennesker. I sådanne tilfælde – og faktisk også i de tilfælde, hvor vi ikke lægger mærke til det – er der retorik på færde. **Retorik er et andet ord for vores overvejelser om, hvordan vi bedst taler sammen om problemer, der ikke løser sig selv.**

GENREN SOM KATALOG

Jeg begyndte med konfirmationstalen og bogambitionen som to relativt udramatiske og måske endda genkendelige scener, hvor det ikke helt giver sig selv, hvad der skal siges, eller hvordan det skal siges. Min konfirmationstale udsprang af en forventning, og det samme gør de fleste taler ved festlige lejligheder.

Til bryllupsfesten regner gæsterne med, at brudgom og brud taler ekstatisk om og til hinanden, at deres forældre taler myndigt om valg, konsekvenser og fast ejendom, og at en fætter taler stadig mere rablende om dengang med fårene. Talerne taler, fordi de bør tale, og festtalens vigtigste mål er at bidrage til festen, bortset lige fra min

konfirmationstale, hvor målet først og fremmest var at få den overstået uden at kaste op.

Men at skrive en bog – og alle mulige andre situationer, hvor du eller jeg af egen drift griber en eller anden form for mikrofon – er udtryk for et ønske. Der kan være mange forskellige intentioner bag et ønske om at skrive en bog eller på anden måde tage ordet i offentligheden. Man kan for eksempel stræbe efter at ændre et hjørne af verden, bidrage til en diskussion eller underholde.

Både festtaler og offentlig tale har tegn og sprog som deres vigtigste middel. Vejen fra forventning og ønske til mål er belagt med ord. Tvivlen handler i høj grad om, hvilke ord der er de rette i situationen. Lad bare astronomer himle op over antallet af stjerner, og geologer stene over alderen på, nå ja, sten – den mest ærefrygtindgydende uendelighed i vores virkelighed findes i sproget og dets ufatteligt mange kombinationsmuligheder. Tænk bare, den sætning har for eksempel aldrig eksisteret før nu. Netop i vores tvivl om, hvad vi skal sige, og hvordan vi skal sige det, oplever vi sprogets uendelige mulighedsrum. Der er derfor ikke noget at sige til, at en 14-årig kan blive svimmel bare ved tanken om at tage ordet.

Men selv om der er uendelige muligheder for at sætte bogstaver og tegn sammen til sætninger og mening, så betyder det ikke, at vi kan sige hvad som helst i alle situationer. Når vi taler for og med hinanden, følger vores udtalelser normalt nogle bestemte baner. Sagt på en anden måde: Når vi tager ordet, deltager vores formuleringer i en eller flere genrer.

Ordet 'genre' kommer fra det latinske *genus*, som betyder type, art eller klasse. **Genrer hjælper os med at ordne og holde styr på vores sproglige opførelse.** En genre er som et katalog over mulige sproglige handlinger i en bestemt situation. Allerede mit 14-årige jeg havde ideer om, hvad genren 'konfirmationstale' typisk indeholder: Den indeholder en konfirmand, som taler til et mindre publikum, typisk nærmeste familie og venner, inklusive eventuelle skøre onkler; den leveres mundtligt og bør have en vis længde, dvs. den kan ikke opføres som en dans eller bestå af kun et ord; den udtrykker taknemmelighed for, at familien og gæsterne hjælper med til at gøre dagen til en helt speciel dag – eller hvordan man nu kan få sagt tak for gaverne.

En genre er altså en slags katalog over de forventninger, vi som lyttere og læsere typisk har til en bestemt form for tekst eller tale. Vi deler forventningerne med andre i større eller mindre grupper, og forventningerne står ikke mejslet i sten, medmindre genren er bud fra Gud. Eller en Tænkepause. Forlagets skrivevejledning til Tænkepauser-serien udpeger de hensyn, forfatteren skal tage til publikum, stil, opbygning og indhold, og her har redaktøren ikke kunnet begrænse sig til ti.

FORTID, FREMTID, NUTID

Vi sidder inde med et stort lager af tavs viden om forskellige genrer som pressemøder, tv-serier, juridiske anklager, nytårstaler, undskyldninger for seksuelle krænkelser og bryllupsinvitationer. Mange af disse genrer forbinder